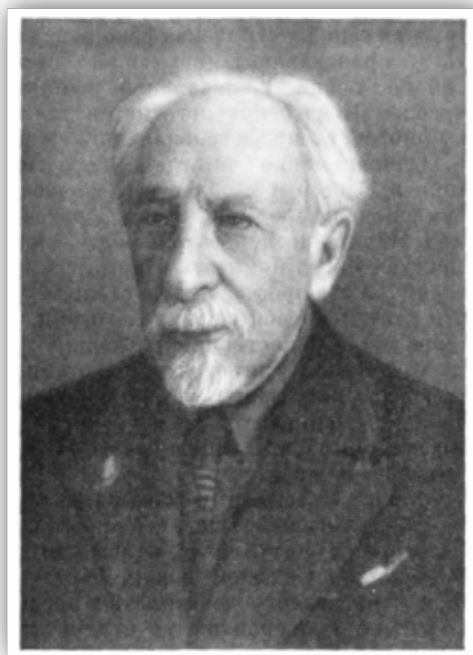

Артемій Григорович Готалов-Готліб (1866-1960): до 150-річчя з дня народження

Складний життєвий шлях пройшов талановитий учений-дослідник, історик, доктор педагогічних наук, один із організаторів Одеського інституту народної освіти (ОІНО), професор Одеського державного університету (ОДУ) Артемій Григорович Готалов-Готліб (справжнє ім'я – Арон Гіршевич Готалов).

Арон Гіршевич Готалов народився 15 січня (за старим стилем – 3 січня) 1866 р. у небагатій родині. Точне місце народження є невідомим (Псков чи маленьке містечко у Могилів-Подільському повіті Подільської губернії). Навчався він у Кам'янець-Подільській гімназії до 6 класу, а після переїзду навчався у гімназії Кишиніву.

Перед вступом до Імператорського Новоросійського університету на історико-філологічний факультет у 1886 р. він прийняв лютеранство і став зватися Артур Генріхович Готліб. Захоплюючись громадською і науковою діяльністю своїх учителів, він брав участь у студентському русі. За це у 1887 р. його було виключено з університету та заарештовано. А після поновлення через рік студент А. Г. Готліб почав працювати в наукових студентських гуртках, зокрема, під керівництвом визначного вченого-візантиніста Федора Івановича Успенського. Неабиякі здібності та велика тяга до знання допомогли йому отримати вищу освіту, що на той час було дуже нелегко. Артур Генріхович Готліб успішно закінчив університет із дипломом першого ступеня у 1892 р. Він пише конкурсну роботу «Військовий устрій Візантійської імперії», що була виконана під керівництвом Ф. І. Успенського. Робота претендувала на золоту медаль, однак отримати її А. Г. Готліб не зміг, бо були перепони з

боку керівництва університета. Натомість він дістав право бути в числі кандидатів на наукову роботу в університеті, але як «неблагонадійний» не був зарахований до числа науковців.

Після закінчення університету він учителював в одеському 4-х класному училищі Агішева з жовтня 1892 р. по вересень 1895 р., а потім до серпня 1896 р. – у чоловічій губернській гімназії у Пскові. Пізніше А. Г. Готліб отримав призначення на посаду вчителя у Санкт-Петербурзі, де провів сім років. Він викладав латинську мову у 3-й чоловічій гімназії, за сумісництвом викладав історію в Олександрівському кадетському корпусі. Був секретарем правління Вольного університету та читав на академічному відділенні лекції з історії давнього Риму. У цей час А. Г. Готліб бере участь у виданні журналу «Русская школа», близько сто статей із питань загальної історії та історії освіти надрукував у «Енциклопедичному словнику» Брокгауза та Ефрона та є автором десятків ґрунтовних статей з педагогіки та всесвітньої історії.

У серпні 1903 р. А. Г. Готліб, повернувшись із закордонної наукової командировки, вирішив залишити роботу в системі Міністерства народної освіти, бо Міністерство фінансів запропонувало йому зайняти посаду директора в одному з комерційних училищ. Тоді міністр Г. Е. Зейлер впевнив його залишитися у відомстві народної освіти та зайняти посаду директора нової гімназії в Ялті, обіцяючи при цьому не тільки не перешкоджати новаторським педагогічним тенденціям А. Г. Готліба, але й підтримувати їх.

У 1903 р. він переїжджає до Ялти, де стає гласним міської Думи. А. Г. Готліба був призначений директором Олександрівської гімназії та перебував на цій посаді до серпня 1908 р. Уже тоді здібний, ерудований і вдумливий учитель і вихователь молоді завоював широку популярність. Він навчав спадкоємця російського престолу царевича Олексія в періоди, коли царська сім'я перебувала на відпочинку у Криму.

*Артур Генрихович Готліб,
директор Ялтинської гімназії.*

Із вересня 1908 р. А. Г. Готліб став директором 2-ї Кишинівської гімназії. Улітку 1910 р. він подав до Міністерства народної освіти заяву про відставку, але Міністерство повернуло

заяву, запропонувавши перейти на роботу до Петербурзького учбового округу на посаду директора гімназії. Із запропонованих вакансій А. Г. Готліб вибрав місто Псков. Так у якості директора губернської псковської гімназії з інтернатом, председателя педагогічної ради земської жіночої гімназії, члена різних товариств, у тому числі Псковського археологічного товариства, він пропрацював 8 років (до жовтня 1918 р.).

Із 1914 р. він виступає як Артемій Григорович Готалов, а після революції – фігурує під подвійним прізвищем Готалов-Готліб.

У листопаді 1918 р. А. Г. Готалов-Готліб за рекомендацією лікарів поїхав лікуватися (хворів на пневмонію) на південь. У дорозі йому стало гірше, тому він зупинився у Черкасах. Тут провів близько року: викладав німецьку мову в жіночій гімназії, реальному училищі, за дорученням місцевого виконкому приступив до організації вищої школи.

У 1919 рр. А. Г. Готалов-Готліб переїхав до Одеси та почав викладати у реальному училищі й інших школах. Це вже була людина з багатим життєвим, педагогічним та науковим досвідом. Усюди він прагнув затвердити передові методи освіти й виховання дітей. У 1919 р. в Одесі взяв участь в організації найбільшого у країні будинку для безпритульних дітей під назвою «Дитяче містечко імені Комінтерну», яким деякий час завідував, був інспектором губернського відділу народної освіти. Можливо, що енергійна робота А. Г. Готалова-Готліба, пов'язана з дитячим містечком, сприяла його зближенню з тодішнім завідуючим губнаросвітом В. П. Потьомкіним.

Весною 1920 р. почалася реорганізація вищої освіти на Україні, у результаті якої університети були ліквідовані. Разом з іншими ученими А. Г. Готалов-Готліб взяв участь у створенні в Одесі інститутів: Народної освіти, Археології, Гуманітарних наук. А. Г. Готалов-Готліб працював у Археологічному інституті (читав курс музеєзнавства) і одночасно був професором Інститута народної освіти (читав курси історії педагогіки і історії первісного суспільства). Після ліквідації Археологічного інституту у 1923 р. він викладав педагогічні дисципліни в Педагогічному інституті.

Слід відзначити неодноразові наукові відрядження А. Г. Готалова-Готліба до країн Європи (Швейцарії, Франції, Німеччині, Чехословаччини) у 1900-1925 рр. з метою ознайомлення з навчально-виховними закладами всіх типів і вивчення системи європейської освіти. Аналіз побаченого та спостереження вченого були глибоко висвітлені у його наукових публікаціях про новітні тенденції педагогічної думки за кордоном. Як результат наукової праці, А. Г. Готалов-Готліб отримав учене звання професора першої (вищої) категорії.

Із 1926 р. по 1928 р. А. Г. Готалов-Готліб працював на науково-дослідній кафедрі при Одеському інституті народної освіти (ІНО), де був керівником секції дидактики та системи народної освіти. У 1930 р., після розділення ІНО на окремі інститути, він був назначений

професором педагогіки в два з них: в Інститут професійної освіти та Інститут соціального виховання. Пізніше Артемія Григоровича було обрано членом Науково-дослідного інституту педагогіки в Москві, потім членом НДІ педагогіки України (Харкова, Києва). У 1940 р. йому без захисту дисертації був наданий науковий ступень доктора педагогічних наук.

У вересні цього ж року А. Г. Готалов-Готліб повернувся до Одеси, де став штатним професором Одеського державного університету. Тут він викладав історію стародавнього світу і Візантії. Однак кар'єра все ж таки не склалася. Як професор А. Г. Готалов-Готліб не користувався визнанням та популярністю у слухачів. Іноді залишався без «навантаження», фактично був відсторонений від викладання. Тоді професор переходив на роботу до Наукової бібліотеки, де складав бібліографічні довідники з педагогіки, що залишилися неопублікованими.

Під час Другої світової війни А. Г. Готалов-Готліб залишався в Одесі. Відомо, що під час окупації він подавав прохання про зарахування його до штату університету Трансністрії. Але на цьому проханні з'явилася резолюція декана історико-філологічного факультету професора Б. В. Варнеке про необхідність з'ясувати його справжню національність. Врешті, це могло б призвести до ув'язнення чи знищення А. Г. Готалова-Готліба. Тому Артемію Григоровичу більше не намагався отримати місце в університеті.

Після звільнення Одеси 10 квітня 1944 р. до приїзду з евакуації ректора ОДУ обов'язки керівника вищу виконував А. В. Недзвідський (1908-1984). Університет поновив свою роботу 21 квітня 1944 р. Багато співробітників, що співпрацювали з окупаційною адміністрацією, були усунені, деякі репресовані, інші – виїхали за кордон. А. Г. Готалов-Готліб – один із небагатьох працівників вищої школи, що залишилися в Одесі та формально не співпрацювали з окупантами. Тому після звільнення міста він не був репресований, а продовжив свою діяльність у вищій школі, поєднуючи її з написанням викривальних листів на своїх колег.

Повернувшись до роботи, А. Г. Готалов-Готліб виконував обов'язки декана історичного факультету Одеського державного університету (1944-1946), одночасно завідував двома кафедрами: історії стародавнього світу й археології та педагогіки, а з 1946 р. – тільки кафедрою педагогіки. Він читав курси історії слов'янських народів і Візантії. Також Артемію Григоровичу був головою державної екзаменаційної комісії на філологічному факультеті.

Коло інтересів наукової діяльності А. Г. Готалова-Готліба, що тривала майже 70 років, було надзвичайно широким та різнобічним: історія Візантії та слов'янських народів, історія античного світу та його культури, класична філологія й археологія, нарешті, педагогіка та психологія. Із-під його пера вийшло понад 200 праць: монографій, статей, заміток, рецензій, популярних брошур, значна частина яких пов'язана з історією педагогічних і суспільних ідей. А. Г. Готалов-Готліб ґрунтовно вивчав історію Одеси, він брав активну участь у підготовці

святкування 150-річчя міста. У колективній праці «Очерк истории города-героя» був автором трьох розділів: «Предыстория Одессы», «Образование города и его развитие в первые десятилетия» та «Одесса в 30-50-х годах XIX ст.».

У вересні 1952 р. А. Г. Готалов-Готліб вийшов на пенсію, але й після цього продовжував читати спеціальні курси, керувати аспірантами та співпрацювати з Науковою бібліотекою: був членом ради наукової бібліотеки та її постійним читачем. А незадовго до своєї смерті Артемій Григорович передав Науковій бібліотеці ОДУ у дар усе своє багате зібрання книг. Помер Артемій Григорович Готалов-Готліб в Одесі 27 липня 1960 р. і похований на одеському другому християнському кладовищі.

Книжне зібрання професора Артемія Григоровича Готалова-Готліба надійшло до Наукової бібліотеки Одеського державного університету імені І. І Мечникова (сьогодні – Одеський національний університет імені І. І Мечникова) у 1961 р. Особиста колекція відомого педагога й історика утворила іменний фонд А. Г. Готалова-Готліба, що складає 683 назви книг із різних питань у 799 одиницях. Хронологічні рамки книжкового фонду – 1871-1958 рр. (XIX ст. – 129 од., XX ст. – 641 од., без року – 29 од.).

У фонді А. Г. Готалова-Готліба – книжки з педагогіки, психології, історії, краєзнавства, культурології, соціології, економіки, філософії та літератури, що характеризують його як вченого, педагога, людину з широким світоглядом і глибокими знаннями. Його знання іноземних мов – німецької, французької, латинської, італійської, грецької, англійської, чеської, болгарської – відображене в книгах фонду А. Г. Готалова-Готліба.

Коло інтересів цієї глибокоосвіченої людини було необмеженим, науковий потенціал – дуже великим. І свідком цього є книги з іменного фонду А. Г. Готалова-Готліба в Науковій бібліотеці Одеського національного університету імені І. І Мечникова.

Укладач Г. В. Великодна

Із цифровими версіями деяких видань з бібліотеки професора А. Г. Готалова-Готліба можна ознайомитися за адресою: <http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/store/1934>

**При використанні матеріалів посилання на офіційний сайт
Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
обов'язкове!**